

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

НАУЧНИ СКУПОВИ

Књига CXLVII

ОДЕЉЕЊЕ ИСТОРИЈСКИХ НАУКА

Књига 35

ПРВИ БАЛКАНСКИ РАТ 1912–1913

ИСТОРИЈСКИ ПРОЦЕСИ И ПРОБЛЕМИ У СВЕТЛОСТИ СТОГОДИШЊЕГ ИСКУСТВА

Примљено на I скупу Одељења историјских наука од 22. јануара 2014. године
на основу реферата академика *Василија Ђ. Кресџића* и *Драгољуба Живојиновића*,
дописног члана *Михаила Војводића* и *Драгољуба Димића*

Уредник

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

дописни члан

БЕОГРАД
2015

ФРАНЦУСКА И СТВАРАЊЕ АЛБАНСКЕ ДРЖАВЕ (1912–1914)*

БИЉАНА СТОЈИЋ

Апстракт. – У раду се анализира однос Француске према питању стварања и организовања албанске државе. Поступно је, почевши од проглашења независности, преко Мировне конференције у Лондону, па до рада међународних комисија у утврђивању граница албанске државе, приказан удео француске политике у овом важном питању балканских ратова 1912–1913. године. Анализу смо употпунили приказом рада међународних комисија за разграничење Албаније са Србијом, Црном Гором и Грчком, које су свој рад на терену прекинуле услед избијања Првог светског рата. Рад је заснован на документима француских архива, објављеним документима и стручним историографским радовима.

Кључне речи: балкански ратови, Француска, Србија, Албанија, Мировна конференција у Лондону, Ремон Поенкаре, Леон Крајевски, Пјер Виктор Фурније

Почетак Првог балканског рата европске силе дочекале су подељене у два велика савеза. Француско савезништво са Русијом из 1893. године проширено је 1904. године склапањем *entente cordiale* између Француске и Велике Британије и британско-руским савезништвом три године касније, чиме је створена основа за стварање тројног савеза Антанте који је био противтежа савезу Централних сила. Ипак, атипично савезништво између француске републике и царске Русије имало је извесна ограничења. Русија је инсистирала на одбрамбеном карактеру савеза јер није желела да Француска, користећи њено савезништво, отвара нове сукобе са Немачком. Са друге стране, Француска је, немајући директних интереса на подручју Балканског полуострва пре 1904. године, сматрала да савезништво не треба да подупире руске панславистичке тежње на Балкану.¹

* Чланак је настао као резултат рада на пројекту *Европа и Срби (1804–1918): историја и искушења европске Модерне* (евиденциони број 177031), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

¹ *Documents diplomatiques. Les affaires balkaniques 1912–1914*, I, Paris 1922, № 313, 192.

Међутим, пораз Русије у рату са Јапаном, револуција из 1905. године, две мароканске и анексиона криза утицали су да се у измењеним европским политичким околностима измени и карактер француско-руског савезништва. Савезништво пољуљано услед пораза Руса на Далеком истоку и повлачења руске дипломатије током анексионе кризе добило је нови, велики изазов у балканским ратовима. Евентуални нови пораз руске дипломатије могао је ослабити ефикасност француско-руског савезништва и угрозити француске спољнополитичке интересе. Француска то није смела да дозволи. Осим тога, процењује се да је само у Османском царству до 1912. године Француска имала уложеног капитала у вредности од преко 3 милијарде франака.² Такође, већину својих зајмова Османско царство и балканске државе обезбеђивале су преко француских банака. У вези са кредитима и државним зајмовима стајало је и наоружавање балканских држава, војне поруџбине, неретко, биле су везиване за одобрене зајмове.³ Иако је француски капитал на Балкану, у знатној мери, био приватног карактера, француска држава је чврсто стајала иза интереса својих грађана. Управо због тога Балкан је постао важан политички, економски и геостратешки простор у француским спољнополитичким плановима.

Заинтересована за прилике на Балкану, Француска је дознала и за склапање тајног савеза између Србије и Бугарске, недуго по његовом закључењу. О томе је француско Министарство спољних послова обавестио руски амбасадор у Паризу Александар Извољски. Француски министар иностраних послова Ремон Поенкаре у својим успоменама забележио је да, сазнавши за склапање српско-бугарског савеза, није поуздано знао и његову природу. Међутим, када је током посете Русији, августа 1912. године, добио детаљније информације, склопљени савез назвао је офанзивним, а свом колеги Сергеју Сазонову децидирано је рекао да „француско јавно мњење никада неће допустити улазак Француске у рат због неког балканског проблема“.⁴ Упркос очигледној разлици у ставовима, Поенкаре је Русији обећао дипломатску потпору уколико на Балкану дође до рата. Осим формалне подршке савезници, француска дипломатија, оличена у министру Поенкареу и његовом првом сараднику Морису Палеологу, сматрала је да Француска мора преузети улогу својеврсног арбитра у Европи. Без обзира на природу сукоба и проблема у Европи они су сматрали да је дужност Француске да буде „мудра, одмерена и истрајна“, и да покуша да помири супротстављене интересе Централних сила и сила Антанте.⁵

² *Le Temps*, №.18745, le 29 octobre 1912, 1; Д. Ђорђевић, *Излазак Србије на Јадранско море и Конференција амбасадора у Лондону 1912. године*, Београд 1956, 39.

³ Љ. Алексић-Пејковић, *Односи Србије са Француском и Енглеском 1905–1914*, Београд 1965, 42.

⁴ R. Poincaré, *Au service de la France. Les Balkans en feu (1912)*, II, Paris 1926, 114–118.

⁵ M. Paléologue, *Au Quai d'Orsay à la veille de la tourmente. Journal 1913–1914 (1er Janvier 1913 – 28 Juin 1914)*, Paris 1947, 86–87.

Прилику да покаже своју одмереност француска дипломатија је добила избијањем рата на Балкану у октобру 1912. године. Балканске савезнице Црна Гора, Бугарска, Србија и Грчка покренуле су ратне операције са циљем уништења османске власти на Балканском полуострву. Већ у првим недељама рата у рукама балканских савезника нашао се највећи део османских територија у Европи. Након успешних борби за ослобођење Старе Србије и Македоније, Србија се, почетком новембра, нашла на корак од изласка на Јадранско море. Након ослобођења Призрена 3. новембра 1912. године српска Врховна команда је издала наредбу да Трећа армија формира два одреда и припреми их за дејство преко северне Албаније ка Јадранском мору.⁶ Од шест батаљона Шумадијске дивизије првог позива била је формирана једна колона, под називом Шумадијско-албански одред. Друга колона формирана је од Дринске дивизије другог позива. Шумадијско-албански одред је свој марш ка мору започео 8. новембра, а Дринска дивизија сутрадан.⁷ Брзим продирањем њене војске ка Јадранском мору Србија је имала намеру да велике силе, а пре свих Аустроугарску, стави пред свршен чин, као што је то урадила са продором на Косово и у Рашку област.⁸

На одлуку Србије да предузме поход ка Јадрану брзо су стигле реакције из престоница свих великих сила. Негодовање против оваквих намера Србије прво је изразила Аустроугарска. Већ 6. новембра обавестила је остале велике силе да неће допустити Србији да оствари било какав територијални излаз на обалу Јадрана преко албанске територије.⁹ Кријући се иза паролe *Балкан – балканским народима*, своје противљење је оправдавала заштитом националних права албанског народа. Аустроугарска је затражила да се, уместо поделе територије на којој су живели Албанци између балканских држава, оснује независна албанска држава. Пуну подршку Аустроугарској дала је Немачка. Њен државни секретар Алфред фон Кидерлен-Вехтер о томе је обавестио француског посланика у Берлину Жила Камбона. Став званичне Немачке био је да Србија не може добити територијални, већ само економски приступ на Јадранско море. За Немачку је једино био прихватљив територијални излазак Србије на Егејско море, али уколико би за то сагласност дале и друге велике силе.¹⁰ Немачки амбасадор у Паризу барон Вилхелм фон Шен је, имајући у виду различите ставове према проблему Балкана, 9. новембра упозорио Поенкареа да даље заоштравање односа између два блока

⁶ Б. Рагковић, М. Ђуришић, С. Скоко, *Србија и Црна Гора у Балканским рајновима 1912–1913*, Београд 1972, 128; М. Ј. Милићевић, „Српска управа у северној Албанији и на приморју током Првог балканског рата“, *Башинина*, св. 23/2007, 255–278.

⁷ Д. Ђорђевић, *н. д.*, 36–37; М. Ј. Милићевић, *н. д.*, 255–278.

⁸ Д. Ђорђевић, *н. д.*, 53.

⁹ Archives des Ministère des affaires étrangères (AMAE), Nouvelles série (NS), Turquie, doss. 247, № 138–154, Londres, le 29 novembre 1912; R. Poincaré, *н. д.*, 310.

¹⁰ AMAE, NS, Turquie, doss. 247, № 138–154, Londres, le 29 Novembre 1912; R. Poincaré, *н. д.*, 315.

великих сила лако може довести до избијања европског рата, а све то због, како је говорио, неважног проблема какав је „извоз српских свиња“.¹¹

За разлику од бурних реакција на балканске догађаје у Аустроугарској и Немачкој, силе Антанте су биле сталоженије. Одавно упозната са спољнополитичким циљевима Србије, Русија је 3. новембра 1912. године изнела програм за посредовање међу зараћеним странама у циљу закључења мира. У програму, који је послат и Француској и Немачкој, Русија је предлагала да Србија добије територијални излаз на Јадран. Са друге стране, у случају да Аустроугарска остане непопустљива и настави да инсистира на стварању албанске државе, руска дипломатија је била спремна да прихвати „једну малу албанску државу која ће се простирати дуж обала Јадранског мора“.¹² Међутим, руски предлог није био прихваћен.

Све јачи притисци из Аустроугарске на Србију да се повуче са Јадрана изазивали су забринутост у Француској у погледу могућег држања Русије. У Француској су сви били сложни у оцени да су Драч или Свети Јован Медовски недовољан повод за општеевропско крвопролиће, али је ипак било неслагања до које мере Француска треба да подржи своју савезницу у њеном спорењу са Аустроугарском. Приметне су биле две струје: једна на челу са браћом Полом и Жилом Камбоном, противна значајнијем уплитању Француске у било какав балкански проблем, и друга, на челу са Поенкареом, Александром Милераном и Теофилом Делкасеом, која је сматрала да је дужност Француске да испуни савезничке обавезе према Русији по сваку цену.¹³ Док се чекало на коначну одлуку руске дипломатије, француски посланици у балканским престоницама добили су инструкције да буду обазриви у својим иступима и саветима. Француском посланику у Србији Леону Декоу је саветовано да утиче на српску владу да у својим захтевима буде умерена. Деко је имао задатак да не допусти да се Русија и њен представник Николај Хартвиг заклоне иза Француске у разговорима са српском владом и да је не искористе као изговор за ускраћивање подршке Србији у овом за њу врло важном питању.¹⁴ Када је 12. новембра Извољски саопштио Поенкареу да ће се Русија свим расположивим дипломатским средствима залагати за заштиту српских интереса, али да никако неће дозволити да буде увучена у општи рат због српске луке на Јадрану, политички кругови у Француској су одахнули.¹⁵ На оваквом ставу Поенкаре је честитао свом колеги Сергеју Сазонову.¹⁶

¹¹ Поенкаре је у својим мемоарима записао да је тачна формулација амбасадора фон Шена била „porcs serbes“. Поенкаре је забележио да се амбасадор поиграо са речима, јер је оваква формулација могла и пежоративно значити „српске свиње“ (R. Poincaré, *n. d.*, 320).

¹² R. Poincaré, *n. d.*, 303–304.

¹³ Д. Ђорђевић, *н. д.*, 40.

¹⁴ R. Poincaré, *n. d.*, 325–326.

¹⁵ Д. Ђорђевић, *н. д.*, 39; D. Stevenson, *Armaments and the coming of War. Europe 1904–1914*, New York 1996, 236.

¹⁶ R. Poincaré, *n. d.*, 332–333.

Осим питања руског става, Француску је бринуло и комешање међу албанским првацима. Аустроугарска је, позивајући се на стару Гледстонову крилатицу *Балкан – балканским народима*, створила одличну платформу албанским вођама да делују у правцу своје самосталности. Један од значајнијих албанских вођа Исмаил Кемал-бег је, са групом својих сународника, крајем новембра стигао у Валону на броду који му је у Трсту уступила Аустроугарска. Уз знатну подршку аустријског конзула у Валони и владе у Бечу 28. новембра 1912. године сазвана је скупштина албанских првака на којој је проглашено оснивање независне албанске државе. Образована је и привремена влада на челу са Исмаилом Кемалом-бегом.¹⁷ Француска је пажљиво пратила потезе албанских првака и умешаност Аустроугарске и Италије у стварање нове државе.

Српска војска је 18. новембра 1912. године освајањем Љеша изашла на Јадранско море, чиме је и српско-аустријски сукоб достигао свој врхунац. Француска је, на захтев Русије, настојала да умири раздраженост српских владајућих кругова према Аустроугарској. Поенкаре је 20. новембра у разговору са аустроугарским, немачким и италијанским представницима у Паризу (гроф Миклош Сечењи, барон Вилхелм фон Шен и Томасо Титони) изнео предлог да се Србији да излаз на Јадранско море у неутралној луци Свети Јован Медовски преко уског пролаза који би раздвајао Албанију и Црну Гору.¹⁸ Изнети предлог није прихваћен од стране чланица Тројног савеза, а ни Србија није благонаклоно гледала на њега.¹⁹ Нашавши се пред једнодушним притиском великих сила Србија је била приморана да ревидира своје захтеве. На седницама од 15. и 16. новембра српска влада је усвојила предлог да се аутономија Албаније прихвати у начелу и да се коначна одлука о изласку Србије на Јадран препусти великим силама.²⁰ Овим је остварена и намера сила Антанте да се изношењем албанског проблема пред читаву Европу отклони могућност да Аустроугарска и Италија саме одлучују о судбини Албаније, правдајући се својим „изузетним интересима“.²¹

Од почетка сукоба на Балкану међу европским дипломатама разговарало се о сазивању једне мировне конференције. Француски министар спољних послова Поенкаре је још 15. октобра предложио да се одржи међународна конференција свих зараћених држава уз учешће представника шест великих сила. Услови да се таква конференција одржи стекли су се тек након склапања примирја међу зараћеним странама 4. децембра. За место одржања конференције одређен је Лондон. Лорд Едвард Греј, председавајући на Конференцији, већ је на првој седници позвао амбасадоре да се позабаве решавањем питања

¹⁷ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, прир. М. Војводић, књ. V, св. 3, Београд 1986, № 289, 403–404.

¹⁸ R. Poincaré, *п. д.*, 346.

¹⁹ *Документи о спољној политици Краљевине Србије 1903–1914*, књ. V, св. 3, № 302, 414–415.

²⁰ Д. Ђорђевић, *п. д.*, 63.

²¹ A. Puto, *L'indépendance albanaise et la diplomatie des Grandes puissances (1912–1914)*, Tirana 1982, 130.

Албаније и српског пристаништа на Јадранском мору. О овом горућем проблему Првог балканског рата европске дипломате су размењивале мишљења и пре званичног отварања Конференције, тако да су имали унапред договорени став. На првој седници 17. децембра амбасадори су обзанили одлуку да се образује аутономна албанска држава, а да Србија може добити само економски излаз на море једном неутрализованом железницом.²²

Након што је донета одлука о стварању албанске државе тежи део посла за амбасадоре било је питање унутрашње организације нове државе. Разматрало се да ли ће она бити под сизеренством султана или независна, али под контролом великих сила. Требало је донети и њен статут, и, као најтеже од свих питања, одредити границе нове државе. На првом састанку амбасадори су, у погледу граница, усвојили формулацију да ће се албанска држава на северу граничити са Црном Гором, а на југу са Грчком.²³ Иако је траса границе тек требало да се прецизира наредних месеци, одмах је било јасно да Србија дефинитивно остаје без територијалног изласка на Јадранско море, и да се велике силе по том питању неће предомислити.

Проблем граница је заокупљао пажњу амбасадора све до краја рада Конференције. Рад на разграничењу Албаније заснивао се на размени мишљења и спорењу између три најзаинтересованије силе за балканске прилике (Аустроугарске, Италије и Русије). Преостале учеснице конференције су се укључивале сходно својим интересима.²⁴ Аустроугарска је захтевала да се при одређивању граница поштује етнички принцип, односно да у оквире нове државе буду укључене све територије насељене албанским становништвом, док је став Русије био да је потребно сагледати и друге факторе као што су историјско наслеђе и интереси победничких балканских држава.²⁵ Аустроугарски пројекат који је амбасадорима 18. децембра саопштио посланик гроф Алберт фон Менсдорф имао је два правца. Према идеалном решењу граница је требало да прати планински гребен између Охридског и Преспанског језера, да обухвати Призрен, Ђаковицу и Пећ и да се спушта линијом старе црногорско-турске границе до ушћа Бојане, препуштајући Плав и Гусиње Црној Гори, а Скадар Албанији. Био је то програм Велике Албаније који се наредних месеци мало мењао.²⁶ Аустроугарска је знала да

²² AMAE, Fonds nominatifs (FN), Paul Cambon (PC), vol. 46, № 540, Londres, 17 décembre 1912; *Documents diplomatiques française* (DDF), 3e série (1911–1914), t. V, № 78, 94; *British Documents on the Origins of the War 1898–1914*, vol. IX, part II, № 391, 292. Савремена албанска литература инсистира на чињеници да 17. децембра није проглашена независна албанска држава, већ да су амбасадори признали унутрашњу аутономију Албаније у односу на Османско царство. Сматрају да је одлука још значајнија, јер је признала постојање албанске националности (A. Puto, *n. d.*, 126).

²³ AMAE, FN, PC, vol. 46, № 540, Londres, 17 décembre 1912.

²⁴ A. Puto, *n. d.*, 143.

²⁵ *Isto*, 133.

²⁶ М. Војводић, „Разграничење Србије и Црне Горе са Албанијом 1912–1913“, у: *Србија и Балканско ишћање (1875–1914)*, Нови Сад 2000, 404–418; Д. Ђорђевић, *n. d.*, 140.

нема много изгледа да добије ове границе, па јој је губитак Пећи, Призрена, Дебра и Ђаковице био прихватљив и представљао је улог за постизање минималних циљева.²⁷

Руски контрапредлог, са којим је Француска била упозната 10. децембра и који је обећала да ће подржати, поднет је Конференцији 20. децембра.²⁸ Према том предлогу Албанија је на северу требало да буде ограничена вододелницом Црног и Белог Дрима све до Охридског језера, одакле би његовом западном обалом излазила источно од Конице. Руска влада је посебно истицала да се њен пројекат ослања на природне границе.²⁹ Ван граница Албаније, према руском предлогу, остајали су Скадар, Призрен, Пећ и Ђаковица.³⁰ Током преговора наредних месеци Аустроугарска је постепено попуштала, најпре у питању Дебра, а затим је 21. марта 1913. године одустала и од Ђаковице. Преговори око Ђаковице били су неизвесни до последњег тренутка. Аустроугарска је на крају попустила по питању Ђаковице, али под условом да остале силе усвоје одлуку да Скадар припада Албанији. О северној и североисточној граници Албаније амбасадори су се споразумели на састанку од 22. марта, а на састанку од 10. априла, уз приложену карту коју су израдили аустроугарски стручњаци и руски делегат у Лондону гроф Александар Бекендорф, објављен је детаљан протокол о њеном правцу. Граница је полазила од Јадранског мора, пратила ток реке Бојане према Скадарском језеру, обухватала Скадар и Тарабош, а ван ње су остали Плав, Гусиње, Пећ, Дечани, Ђаковица, Призрен, Дебар и Охрид.³¹ Да би се одрекла Ђаковице и Дебра Аустроугарска је тражила од Србије да заштити католичко становништво на својој територији, али и да дозволи слободан приступ тржницама у Ђаковици и Дебру за албанско становништво из околине, уз поштовање важећих закона и царинских прописа Србије.³²

Одређивање границе између Албаније и Грчке било је повод за знатнија неслагања међу амбасадорима. Одлука је донета тек на седници Конференције од 11. августа 1913. године, а према њој су спорни Корча, Валона и малено острво Сасено ушли у оквире Албаније.³³ Ова усвојена одлука, заједно са протоколом од 10. априла представљала је основно упутство комисијама које су имале задатак да на терену прецизно утврде дефинитивне границе. Због дужине граница амбасадори су одлучили да се оформе две међународне комисије. Прва је била задужена за северну границу, односно за простор од Охридског до Скадарског језера, док је друга радила на разграничавању Грчке и Албаније.

²⁷ М. Војводић, *н. д.*, 404–418.

²⁸ DDF, 3e série, t. V, № 38, 51–52.

²⁹ М. Војводић, *н. д.*, 404–418.

³⁰ Д. Ђорђевић, *н. д.*, 141.

³¹ DDF, 3e série, t. VI, № 256, 312.

³² AMAE, NS, Turquie, doss. 295, № 243–249, Londres, 11 août 1913.

³³ AMAE, NS, Turquie, doss. 295, № 223–227, Londres, 1er août 1913; Д. Ђорђевић, *н. д.*, 142.

Управо је заседање Амбасадорске конференције од 11. августа било и њено последње заседање. Током њеног рада француска дипломатија је мењала своје држање, од приличне пасивности у првој фази рада Конференције, дошло се до знатно активније позиције у завршној фази заседања. Француска политика на почетку рада Конференције често је била само потпора руским ставовима. Један од разлога за уздржаност француске дипломатије био је тај да је током балканских ратова у Министарству спољних послова било мало службеника који су добро познавали политичке и географске прилике на Балкану. У проценама балканских догађања Министарство се понајвише ослањало на савете шефа политичког одељења Мориса Палеолога, бившег посланика у Софији (1909–1912). Други важан извор информација Министарству био је круг интелектуалаца који се много пре балканских ратова заинтересовао за историју, културу и политичке прилике на Балкану. Интелектуалци предвођени Виктором Бераром, Андре Шерадамом и Емилом Малеем били су саветници француским дипломатама у свим кризама произашлих из балканских ратова.³⁴

Темељније припремљена француска дипломатија, предвођена Полом Камбоном, показала је већу заинтересованост током 1913. године, нарочито када је на дневни ред Конференције дошло питање организације албанске државе.³⁵ Француску је унутрашња организација државе више занимала од питања њених граница, а пре свега се старала да нова држава не потпадне под аустро-италијански кондоминијум. Поенкаре је дао инструкције Камбону да никако не пристане на „просту“ аутономију Албаније, већ да осигура да нова држава буде неутрална и под контролом свих великих сила.³⁶ У име Француске Пол Камбон је 20. маја 1913. године изнео пројекат организације и уређења албанске државе. Према том предлогу независност албанске државе је требало да се развија по етапама и под строгим надзором великих сила, а последњи корак у том процесу био би избор принца за албански престо. Образлажући свој предлог Камбон се запитао пред амбасадорима: „Шта да ради један страни принц у земљи која још увек нема ни владу, ни уређење ни материјална средства?“ До стварања услова за избор владара самосталне Албаније, њену независност је требало да контролише једна међународна комисија, а уместо суверена земљом би управљао „високи комесар“, чији би основни задатак био да у периоду од 3 до 5 година створи и оспособи државни апарат за нормално функционисање.³⁷

Камбонов предлог у целини није подржан од стране осталих сила учесница, а нарочито му се успротивила Аустроугарска. Прихваћен је једино предлог

³⁴ Народна библиотека Србије (НБС), Збирка посебних фондова, Хартије Гргура Јакшића, Р 558/IX.

³⁵ А. Puto, *n. d.*, 305.

³⁶ *Documents diplomatiques. Les affaires balkaniques (1912–1914)*, t. II, Paris 1922, № 15, 10–13.

³⁷ А. Puto, *n. d.*, 233.

о формирању Међународне контролне комисије, састављене од 6 представника великих сила и једног албанског делегата, која је требало да у наредних 10 година помогне у изградњи унутрашње организације, да врши надзор над финансијама итд.³⁸ У надлежности комисије била је и организација жандармерије, а амбасадори су предложили да се официри узму из шведске армије, међутим када је Шведска одбила ову понуду, она је прослеђена Холандији која ју је прихватила.³⁹ Рад амбасадора у погледу организације албанске државе окончао се 29. јула 1913. године усвајањем Статута, према коме је Албанија уређена као независна, суверена кнежевина. Према Статуту све сизеренске везе са Османским царством биле су прекинуте, а велике силе су на себе преузеле одговорност да за албански престо одаберу једног од европских принчева.⁴⁰

Свака од великих сила је, осим једног делегата у Међународној контролној комисији, морала да пошаље у Албанију најмање још по двојицу делегата у комисије за разграничења. На предлог Пола Камбона Француска је прва именовала свог представника за контролну комисију (22. августа 1913. године), тадашњег конзула у Скадру Леона Алфонса Крајевског. Француско министарство спољних послова је за свог главног делегата у утврђивању северне и североисточне албанске границе именовало потпуковника Пјера Виктора Фурнијеа, тадашњег војног аташеа у Србији, Црној Гори и Румунији.⁴¹ Фурније је од Министарства тражио да му се на располагање ставе још два официра, један у чину капетана, који би био задужен за рад са топографским материјалом, док би други обављао посао секретара.⁴² Министарство је Фурнијеов захтев делимично одобрило и доделило му артиљеријског капетана Перијера, из одсека за геодезију, који је у исто време био експерт за топографију терена и секретар Комисије.⁴³ За председника Комисије изабран

³⁸ *Isto*, 242.

³⁹ AMAE, NS, Turquie, doss. 295, *Organisation de l'Albanie*, № 221–222; A. Puto, *n. d.*, 305.

⁴⁰ AMAE, NS, Turquie, doss. 295, *Organisation de l'Albanie*, № 221–222. (О избору принца за албански престо разговарало се међу великим силама од тренутка признања независности Албаније на Лондонској мировној конференцији. Међу претендентима за престо нашли су се египатски принц Ахмед Фуад паша и француски принц Луј Наполеон. Новембра 1913. године престо албанске државе је, из другог пута, прихватио немачки принц Вилхелм од Вида. Принц Вилхелм званично је владао Албанијом од 7. марта до 3. септембра 1914. године.)

⁴¹ Пјер Виктор Фурније рођен је 1867. у Лудену, у западној Француској. Школовао се у Политехничкој школи. У чину капетана био је при француском посланству у Мексику, а за војног аташеа при посланствима у Румунији, Србији и Црној Гори је именован 22. јуна 1912. За време Првог балканског рата седиште му је било у Београду, где је децембра 1912. унапређен у чин потпуковника, а убрзо и пуковника. Припадао је Другом обавештајном бироу француског Генералштаба. Умро је у Паризу 7. марта 1945. године (К. Спасић, „Дневник потпуковника П. В. Фурнијеа, француског војног аташеа за Србију и Црну Гору, о борбама за Битољ 1912. године“, *Мешовиџа грађа*, књ. XV/1986, 137–152).

⁴² AMAE, NS, Albanie, doss. 23, № 1, Paris, le 29 août 1913.

⁴³ AMAE, NS, Albanie, doss. 23, Paris, le 10 septembre 1913; AMAE, NS, Albanie, doss. 23, № 6, /, 1er novembre 1913.

је руски генерал Николај Михаилович Потапов.⁴⁴ Избор је био очекиван јер је Потапов од свих делегата најбоље познавао балканске прилике, с обзиром да је као руски војни агент боравио у Црној Гори од августа 1903. године.

У другој Комисији, која је била надлежна за албанско-грчко разграничење, Француску је представљао потпуковник Пјер, припадник 17. артиљеријског пука из Фера у Пикардији. Његов избор је образложен чињеницом да се годинама налазио на челу Балканске секције, која је постојала у оквиру Команде друге армије. Потпуковника Пјера је за овај посао квалификовало и познавање шест језика, укључујући српски и руски, као и одлична упућеност у географију Балканског полуострва. Уз потпуковника Пјера у Комисији су, као његови сарадници, била још двојица француских официра: потпуковници Лалеманд и Граје.⁴⁵ За председника Комисије изабран је немачки мајор Тијери.⁴⁶

Планирано је да комисије започну свој рад 1. септембра и окончају га 30. новембра 1913. године. У складу са овом временском проценом Француска је одредила новчане фондове који су стављени на располагање делегатима за потребе њиховог теренског истраживања, превоза и смештаја.⁴⁷ Министарство спољних послова је само за трошкове комисије за северну границу ставило Фурнијеу на коришћење своту од 15.000 франака.⁴⁸ Међутим, ова сума није задовољила потребе делегата, па је конзул Крајевски пред крај 1913. године тражио од француског парламента додатни кредит од 10.000 франака за потребе свих француских делегата у Албанији. Пошто је предлог стигао прекасно, министар финансија Жозеф Кајо могао га је уврстити тек у пројекат буџета за 1914. годину.⁴⁹

Првобитни план о почетку и дужини рада комисија није могао бити остварен због одуговлачења Аустроугарске и Италије да именују своје представнике. Осим изговора да им је потребно више времена да нађу подобне кандидате, Аустроугарска и Италија су се противиле и месту окупљања делегата задужених за одређивање северне границе. Уместо Скадра, који је изабран од стране осталих великих сила, Аустроугарска и Италија су инсистирале да то буде Валона.⁵⁰ Инсистирањем на Валони ове две силе не само да су желеле да ставе осталим силама до знања да су оне најпозваније да одлучују о свим питањима у вези са Албанијом, већ су желеле да подупру и углед влади

⁴⁴ Остали чланови Комисије били су британски војни аташе у Риму пуковник Гранет, пуковник Марафини из Италије, пуковник Мицл из Аустроугарске и мајор Фон Лаферт из Немачке (АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, № 10, Prizrend, le 1er décembre 1913; АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, № 2, Scutari d'Albania, le 23 septembre 1913).

⁴⁵ Остали чланови Комисије били су аустроугарски генерални конзул Билински, италијански конзул Лабија, руски пуковник Левкович и британски потпуковник Доти Вили (АМАЕ, NS, Albanie, microfilm /MF/ PO8615, № 2770, Paris, le 22 août 1913).

⁴⁶ АМАЕ, NS, Albanie, MF. PO8615, *Procès-verbaux de la Commission Internationale pour la délimitation de la Frontière Méridionale Albanaise*.

⁴⁷ АМАЕ, NS, Turquie, doss. 295, № 235–242, Londres, 6 août 1913.

⁴⁸ АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, № 83, Paris, le 13 août 1913.

⁴⁹ АМАЕ, NS, Albanie, № 24, Annexe au dossier № 23, Paris, le 22 décembre 1913.

⁵⁰ A. Puto, n. d., 309–315.

Исмаила Кемала, која се суочавала са бројним сепаратистичким покретима који су јој оспоравали легитимитет. У дипломатском надмудривању великих сила ипак је на крају превагнуо француско-руски предлог да Скадар буде место окупљања свих делегата комисије за северну границу. Потпуковник Фурније је стигао у Скадар 20. септембра, а комисија је свој први прелиминарни састанак одржала три дана касније.⁵¹ Од окупљања свих делегата до дана почетка њиховог рада на терену прошао је читав месец. Делегати су тек 24. октобра 1913. године у Охриду започели утврђивање североисточне границе Албаније према Србији.⁵² Чланови комисије за јужну границу су се окупили у Битољу 4, а са радом отпочели 14. октобра 1913. године.⁵³

Кашњење са почетком рада није био једини проблем са којим су се комисије суочавале. Неслагања међу делегатима била су редовна појава. У свом раду комисије су се у првом реду ослањале на договор постигнут између амбасадора у Лондону, али и на топографске карте, углавном аустроугарске, и административна документа Османског царства. Упркос доступној документацији, комисије често нису успевале да расположиве информације примене на терену и помире супротстављена мишљења делегата. Амбасадорска конференција је одредила да комисије немају права да уносе било какве измене у траси договорених граница. Изузетак је био само простор око реке Бојане и у близини Скадарског језера.⁵⁴ Према мишљењу Мориса Палеолога комисије су биле само техничка тела, произашле са Мировне конференције, и да им као таквима није дозвољено да утичу на јавност у земљама у којима су радиле.⁵⁵ Аустроугарски делегат у комисији за јужну границу гроф Билински сматрао је да би комисија чији је члан био требало да има веће надлежности од оних које је добила од амбасадора. Истицао је да комисији треба дати право да доноси сопствене процене и да их примењује у пракси, чак иако су биле супротне од постигнутог договора великих сила.⁵⁶ Са друге стране, потпуковник Лалеманд се залагао за стриктно поштовање добијених инструкција. Упркос сталним неслагањима у тумачењу инструкција, Комисија за грчко-албанско разграничење је постигла договор да се граница код Аргиро-Кастра исправи у корист Грчке.⁵⁷

Изузетак који је учинила Комисија за јужну границу уливао је наду српским властима да се то може урадити и са српско-албанском границом код Дебра и Призрена.⁵⁸ Српске власти су више пута упозоравале велике силе

⁵¹ AMAE, NS, Albanie, doss. 23, № 2, Scutari d'Albania, le 23 septembre 1913.

⁵² AMAE, NS, Albanie, doss. 23, № 5, Lin, le 23 octobre 1913.

⁵³ E. P. Stickney, *Southern Albania or Northern Epirus in European international affairs 1912–1923*, Stanford 1926, 36–37.

⁵⁴ *Документи о спољној политици Краљевине Србије (1903–1914)*, књ. VI, св. 3, прир. К. Цамбазовски, Београд 1983, № 249, 302–303.

⁵⁵ AMAE, NS, Turquie, doss. 287, № 88, Paris, le 6 octobre 1913.

⁵⁶ AMAE, NS, Albanie, MF PO8615, № 2, Monastir, le 11 octobre 1913.

⁵⁷ *Документи о спољној политици Краљевине Србије (1903–1914)*, књ. VII, св. 2, прир. В. Дедијер и Ж. Анић, Београд 1980, № 127, 254–256.

⁵⁸ *Документи о спољној политици Краљевине Србије (1903–1914)*, књ. VII, св. 2, № 14, 145–146.

на чињеницу да је граница код ова два града преблизу повучена, због чега су они слабо заштићени и стална мета упада и пљачки.⁵⁹ Иако су сматрали да је улога комисије само техничка, француски и руски представници су били мишљења да у овом случају треба направити изузетак. Подржали су становиште српских власти и покушали да помогну у исправци границе. Фурније и Потапов су сматрали да би ова два града добила стратешки значај за Србију када би се граница померила 7–8 км на север, уместо свега 2–3 км како су захтевали Мицл, Фон Лаферт и Галант.⁶⁰ Ставове делегата из држава Тројног савеза подржавао је и енглески представник Гранет, који је био веома подложан утицају италијанског члана комисије. На његово држање жалили су се и Фурније и Потапов, а и Србија је против њега протествовала у Форин офису.⁶¹

Због немогућности да постигне договор, Комисија је прекинула рад код Дебра 24. новембра, а три недеље касније и у Призрену. На последњој седници 12. децембра делегати су се сагласили да, закључно са 20. децембром прекину рад на разграничењу, и наставе га на пролеће наредне године.⁶² Биланс прве фазе рада комисије је пређених 85 км граничне линије, од којих је 55 км дефинитивно трасирано. За преосталих 30 км границе чланови комисије нису могли да се договоре, а највише несугласица, према Фурнијеовој оцени, изазвала је гранична линија код села Луково у области Дебра.⁶³

Осим бриге око повлачења линије разграничења пажњу делегатима привлачили су и крајеви кроз које су пролазили. Потпуковник Фурније је у својим детаљним извештајима о раду комисије често истицао да аустроугарски и италијански представници праве детаљне белешке, праћене фотографијама свих

⁵⁹ *Документи о сивољној полицији Краљевине Србије (1903–1914)*, књ. VII, св. 2, № 13, 138–142.

⁶⁰ Потапов се, подупирући став Србије, умногоме позивао на студију *Сѝара Србија и Албанија* бившег руског конзула у Призрену Ивана Степановича Јастребова (АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, *Journal de la Commission internationale de délimitation de l'Albanie septentrionale*, Prizrend, le 3 décembre 1913).

⁶¹ Након добијених инструкција од Форин офиса пуковник Гранет је у другом периоду рада Комисије променио свој став и тада подржао предлог француског и руског делегата о проширењу границе код Дебра на север. Да би се и Призрен стратешки осигурао лорд Греј је дао сагласност да се исто учини и за границу код овог града (АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, *Telegram to Colonel Granet from Sir Edward Grey*, 11th May 1914; М. Војводић, *н. д.*, 404–418).

⁶² Како наводи Богумил Храбак, две комисије потписале су завршни протокол о свом деловању 17. децембра 1913. у Фиренци (АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, № 4, Prizrend, le 12 décembre 1913; АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, № 9, Dibra, le 24 novembre 1913; Б. Храбак, „Питање разграничења територија државе СХС и Албаније на конференцији мира у Паризу 1919–1920. године“, *Лесковачки зборник*, XXXIII/1993, 233–252).

⁶³ АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, № 17, Paris, le 24 décembre 1913. (Србија је у више наврата током 1913. и 1914. године указивала великим силама на непогодност српско-албанске југоисточне границе. Области Охрида и Струге имају само један природни комуникацијски ток са Дебром и Призреном на северу, а то је била долина реке Дрим. Ипак, овај правац је, према одлуци Лондонске конференције, прекинут од села Лукова до повише Призрена албанском границом.)

крајева у којима је комисија радила. Он је сматрао да се прикупљањем овог материјала намеравају поткрепити приче о злочинима српске војске над албанским становништвом. Како је записао: „Сваку напуштену и спаљену кућу у пограничној области су уредно пописали, и без сумње тај материјал ће употребити као нови аргумент против Срба.“⁶⁴ Сам Фурније је детаљно описао крај кроз који је комисија пролазила, његову структуру становништва, али и последице рата. Тако је приметио да су области око Охридског језера, када је крајем 1913. године комисија ту боравила, још увек празне јер се муслиманско становништво, које се током Првог балканског рата повукло на албанску територију, још увек није вратило својим кућама. Међутим, њихова села су, како је примећивао, у потпуности очувана, а једини траг рата је једна спаљена кућа у селу Лин у близини Струге.⁶⁵ Фурније је у својим извештајима често наглашавао и добру сарадњу са српским властима. Посредством српских војних власти комисија је имала могућност да у Битољу комуницира са представницима великих сила. Фурније истиче да се користио том погодношћу и да је имао пуно поверење у посреднике из српске војске, јер је увек добијао телеграме и писма неотворене и са неоштећеним жигом.⁶⁶

Комисија за одређивање северне границе наставила је свој рад 25. априла у Скадру у истом саставу. Иако је граница између Црне Горе и Албаније дуж реке Бојане и Скадарског језера била прецизно дефинисана лондонским протоколом, погранични инциденти са обе стране били су редовна појава. Црногорци су догурали оружје Малисорима, пружали уточиште пребеглицима из племена Хота и Груда. Албанска племена области Краја, из села Мурћан и Горица присаједињена Црној Гори су у више наврата подносила молбе управитељу Скадра пуковнику Филипсу и генералу Потапову да се њихова територија уместо Црној Гори присаједини Албанији. Комисија није сматрала да је ситуација у овој области опасна, и ништа другачија од уобичајених чарки које су постојале и пре балканских ратова.⁶⁷ Свој посао у области црногорско-албанског разграничења Комисија није стигла да доврши због убиства аустроугарског надвојводе Франца Фердинанда 28. јуна 1914. године. Након атентата у Сарајеву и заштравања односа између Србије и Аустроугарске, комисије за разграничење су крајем јула одлучиле да до даљњег прекину свој рад. Делегати су се убрзо вратили у матичне државе или својим претходним задужењима. Генерал Потапов се вратио на Цетиње где је 26. јула поднео извештај краљу Николи о резултатима које је постигла комисија за утврђивање северне границе.⁶⁸

⁶⁴ АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, № 9, Dibra, le 24 novembre 1913.

⁶⁵ АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, № 5, Lin, le 23 octobre 1913.

⁶⁶ АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, Lin, le 23 octobre 1913.

⁶⁷ АМАЕ, NS, Albanie, doss. 23, *Journal des operations et décisions de la Commission, Scutari* du 24 au 27 avril 1914.

⁶⁸ Н. М. Пошапов, *руски војни агенти у Црној Гори. Дневник 1906–1907, 1912, 1914–1915. године*, II, Подгорица–Москва 2003, 495.

Сагледавши рад Лондонске конференције и комисија за одређивање граница Албаније, у погледу држања Француске према албанском питању можемо уочити две фазе. Док је у првом делу рада Лондонске конференције иницијатива била на страни Русије, која је заступала интересе Србије и Црне Горе, француска политика јој је пружала подршку, али у другом делу рада Конференције, када је на дневни ред дошло питање разграничења Грчке и Албаније и судбина егејских острва, Француска је била та која је презузела иницијативу од своје савезнице. Пол Камбон је у име Француске и Антанте најгласније бранио предлог да се сва егејска острва доделе Грчкој и да грчко-албанска линија разграничења буде река Каламас у Камеријској области.⁶⁹ Заступајући интересе Грчке Француска је бранила своје интересе као медитеранске силе. Настојећи да стратешки важна острва Егејског мора буду под контролом мале државе каква је била Грчка, економски зависна од Париске берзе, Француска се борила за очување своје позиције у источном Медитерану. Одлука амбасадора којом су острва додељена Грчкој значила је дипломатски поен за Француску, иако ова одлука није спроведена у живот.

Улога француске дипломатије у решавању албанског питања била је врло негативно оцењена у албанској јавности. Лист *Албански џрејород* је 30. августа 1913. године писао да „Француска 1913. није она иста колевка слободе, мајка светлих идеја. Француска у решавању албанског питања је друга држава, која је у потпуности заборавила своје идеале и одбацила своју традицију и без милости хоће да жртвује слободу и интересе албанског народа“.⁷⁰ Виђенији Албанци су током 1912. и 1913. године сматрали Француску само пуким „инструментом руске панславистичке политике“.⁷¹ Незадовољство у Албанији поступцима Француске није јењавало ни током рада међународних комисија за утврђивање граница. Став француске дипломатије био је да се по сваку цену избегне да новостворена албанска држава постане „сателит“ аустроугарске политике на Балкану. Инсистирањем на постојању међународне контролне комисије и жандармерије Француска је радила на томе да ослаби улогу Аустроугарске у Албанији и на Јадранском мору и тиме отежа даље учвршћење позиција Тројног савеза на Балкану и југоистоку Европе.

Осим у источном Медитерану, Француска је успела да сачува и учврсти своју геостратешку позицију на Балкану, упркос распаду Балканског савеза. На место старог дошао је нови савез балканских држава у којем је Бугарску заменила Румунија. Француска дипломатија је управо у Румунији видела главног „гаранта мира и равнотеже на Балкану“. Друга важна карика у балканском систему равнотеже, према мишљењу француске дипломатије, била је Србија. Територијално увећана, војнички оснажена, са заједничком границом са Црном Гором, Србија је након балканских ратова постала и најважнија препрека даљем територијалном продору Централних сила ка Истоку.

⁶⁹ A. Puto, *n. d.*, 210–211.

⁷⁰ *Isto*, 232.

⁷¹ *Isto*.

Biljana Stojić

FRANCE AND THE CREATION OF THE ALBANIAN STATE
(1912–1914)

S u m m a r y

The First Balkan War was fought from October 1912 till May 1913 between Serbia, Montenegro, Bulgaria and Greece, on the one side, and the Ottoman Empire, on the other side. The war brought many problems to the Great Powers, even though they did not take an active part in it. Each of the six Great Powers had its own interests in the Balkans and wanted to protect them at whatever cost. France was concerned in the first place about its capital invested in the Ottoman Empire and the Balkan states and also for the continuation of its role as the Mediterranean power in the Eastern Mediterranean. When the independent Albanian state was proclaimed in November 1912 in Valona, the vital interests of the French state were not jeopardized. Nevertheless, as a matter of prestige of a Great Power, France was interested to prevent Austria-Hungary and Italy to establish a protectorate over the new Balkan state. At the meetings of the ambassadorial conference, which was charged with all the matters concerning the Albanian state, France acted towards the maintenance of the balance of power in the Southeastern Europe. When it came to the question of borders of the new state, France stood aside and supported the Russian standpoint. France was much more interested when the Statute, which set the organization of the Albanian state, was adopted on 29 July 1913. Its representative in London, Paul Cambon, was the most active defender of Entente's standpoints. France proved to be the most interested during the nomination of the delegates for the international commissions in Albania. It was the first to appoint in August 1913 its consul in Scutari, Leon Krajewski, as a French representative for the matters of supervision of the internal organization and finances of the new state. Shortly thereafter it appointed Lieutenant colonel Fournier and Captain Pierre as chief members of the two commissions which worked on determining the northern and the southern Albanian borders. The French delegates worked on their assignments with other members of the commissions until the end of July 1914, when they were withdrawn from the Balkans due to a danger of war. Although the work on the establishment of the Albanian state was far from over, France could be content with the achieved results, because its geostrategic and political positions were preserved and strengthened.

Key Words: Balkan Wars; France, Serbia, Albania, Peace Conference in London, Raymond Poincaré, Leon Krajewski, Pierre-Victor Fournier.